

Міністерство освіти і науки України

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кафедри екологічного, земельного та аграрного права

**КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ АГРАРНОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО ТА
ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА: 20 РОКІВ РОЗВИТКУ**

Матеріали «круглого столу»

За редакцією *М.В. Краснової та Т.О. Коваленко*

Київ, 27 травня 2016 року

Київ
2016

УДК 349.6
ББК 67.307

За зміст та якість матеріалів відповідальність несуть автори публікацій

Конституційні засади аграрного, земельного та екологічного права: 20 років розвитку: матеріали «круглого столу» (м. Київ, 27 травня 2016 року) / за ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Чернівці: Кондратьєв А.В., 2016. – 374 с.

ISBN 978-966-7957-18-6

Збірник містить статті і тези наукових доповідей учасників «круглого столу», присвячені питанням формування та розвитку в Україні наукових осередків аграрного, земельного та екологічного права, конституційно-правовим категоріям в науках аграрного, земельного та екологічного права, перспективам розвитку аграрного, земельного та екологічного права у контексті конституційної реформи в Україні, ролі аграрного, земельного та екологічного права України у подоланні наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

Розраховано на науковців, фахівців у галузі права, студентів юридичних вищих навчальних закладів та всіх, хто цікавиться проблемами аграрного, земельного та екологічного права України.

УДК 349.6
ББК 67.307

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ КАТЕГОРІЇ В ТЕОРІЇ
ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА У
КОНТЕКСТІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ**

**КОНЦЕПЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ У КОНТЕКСТІ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ УКРАЇНИ**

Гетьман А.П.,

доктор юридичних наук, професор,

академік НАПрН,

проректор з наукової роботи

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

В юридичній літературі останніх років наукові дослідження екологічних прав людини займають одне з важливих і, насамперед, провідних місць в науковій концепції екологічного права України та інших країн. Предметом дослідження є поняття екологічних прав, їх обсяг, місце в загальній системі прав людини та громадянина, механізм реалізації екологічних прав, гарантії судового захисту, окремі різновиди, міжнародно-правові стандарти тощо. Окремо аналізуються конституційні екологічні права людини і громадянина. Це є свідченням величезного попиту з боку держави, яка прагне стати демократичною і правовою та бути повноправним членом серед країн Європейського Союзу, до теоретичних та методологічних доробок, які стосуються інституту екологічних прав.

Як вважають окремі науковці, розвиток правової думки про екологічні права пов'язаний із розумінням міжнародним співтовариством необхідності не лише збереження та ефективного використання ресурсної бази навколишнього природного середовища, а й створення умов існування, потреби дихати чистим повітрям, пити чисту воду, споживати екологічно безпечну їжу та задовольняти інші біологічні та духовні потреби. Зважаючи на зазначене, у багатьох країнах світу екологічні права визнаються не лише самостійними правами, а й життєво необхідною основою для правового забезпечення задоволення біологічних та еколого-естетичних потреб людини [1, с. 3].

В чинному екологічному законодавстві України поняття екологічних прав відсутнє. Лише Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» в ст. 9 містить перелік екологічних прав громадян України, який не є вичерпним. Серед них право на: безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище; участь в обговоренні та внесенні пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь у прийнятті рішень з цих питань; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів; об'єднання в громадські природоохоронні формування; вільний доступ до інформації про стан

навколишнього природного середовища; подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище та інші. Отже, перелік екологічних прав громадян України, передбачений в екологічному законодавстві є досить різноплановим.

На відміну від законодавства, яке не містить легального поняття екологічних прав, в юридичній літературі існує досить широке коло доктринальних визначень екологічних прав людини та громадянина, які мають не лише суто термінологічні відмінності, але й концептуальні.

За думкою Г.В. Анісімової, яка одна з перших на теренах України після прийняття Конституції держави провела наукове дослідження екологічних прав громадян України, останні являють собою передбачену законодавством сукупну міру можливої поведінки у галузі належності екологічних об'єктів, їх використання, відтворення й охорони навколишнього природного середовища. Тобто, громадянам надається юридична можливість: користуватися природним середовищем як природною сферою мешкання, придатного для життя; домагатися від держави, всіх юридичних і фізичних осіб виконання ними їх обов'язків по використанню, відтворенню й охороні природного середовища, по забезпеченню нормального його стану, що позитивно впливає на здоров'я населення; звертатися в необхідних випадках до державного або громадського захисту свого порушеного суб'єктивного права. Як вважає Г.В. Анісімова, деякі екологічні права можна віднести до природних прав, що існують невід'ємно від життєдіяльності громадян, незалежно від їх правового закріплення [2, с. 11-12].

Дещо іншу точку зору з цього питання дотримується Н.Р. Кобецька. Вона вважає, що необхідно розрізнити поняття «права громадян в галузі екологічних відносин» і «екологічні права громадян». Екологічні права – більш звужене поняття, тоді як права громадян в галузі екологічних відносин включають всі повноваження громадян, які так чи інакше пов'язані з навколишнім природним середовищем, природними ресурсами. Екологічні права, в її розумінні, це якісно нова група прав громадян, яка відрізняється від раніше існуючих прав природокористування насамперед спрямованістю на задоволення екологічних, а не матеріальних, духовних, естетичних потреб і інтересів. Початковим і вихідним моментом екологічних прав є можливість людини користуватися незабрудненим довкіллям, проживати в екологічно збалансованому природному середовищі. Авторка розрізняє дві групи прав громадян в галузі екологічних відносин: екологічні права громадян і права по використанню природних ресурсів [3, с. 6]. До речі, аналогічну думку висловила М.І. Васильєва. В її розумінні екологічні права необхідно розглядати в двох аспектах, а саме: як право на безпечне навколишнє середовище; як конгломерат повноважень, прав та обов'язків у сфері природокористування і охорони навколишнього природного середовища [4, с. 50].

В деяких наукових дослідженнях перелік екологічних прав обмежується їх належністю до Конституції України і охоплює: можливість людини і громадянина проживати в безпечному для життя і здоров'я довкіллі та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, вільного доступу до

інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, право на поширення цієї інформації та заборону на її засекречення. Автор запропонував доповнити текст Конституції України розділом «Екологічні права та обов'язки громадян» і прийняти Закон «Про реалізацію конституційних екологічних прав та обов'язків людини і громадянина в Україні» [5, с. 5, 10].

На нашу думку, таке обмеження є не зовсім доречним, оскільки не дає повного уявлення про зміст та систему екологічних прав, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, принципи побудови та механізм реалізації, співвідношення з іншими різновидами прав людини.

Велике коло вітчизняних та іноземних вчених-правників, визначають екологічні права крізь призму їх інституціональності. Так, В.І. Андрейцев розглядає поняття екологічних прав громадян як сукупність юридичних можливостей і засобів, що спрямовані на задоволення потреб громадян у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [6, с. 7]. К.В. Медведєв екологічні права визначає як солідарні (колективні) права, що належать усьому людству і кожній людині зокрема. Ці права є досягненням компромісу між екологічними та економічними інтересами з метою збереження життя людства на Землі та опосередковують гарантовану суспільством і державою правову можливість задоволення людиною власних біологічних, естетичних і виробничих потреб під час взаємодії людини з навколишнім природним середовищем [7, с. 53].

На думку інших вчених-правників, екологічні права, — це визнані та закріплені в законодавстві права індивіда, які забезпечують задоволення його різних потреб при взаємодії з природою [8, с. 116], або сукупність закріплених в міжнародних актах, Конституції, спеціальному екологічному і суміжному з ним законодавстві прав індивіда, тобто людини і громадянина, які реалізуються під час взаємодії з навколишнім середовищем та забезпечують задоволення його основних потреб в цій сфері [9, с. 188]. Деякі вчені розглядають екологічні права крізь призму правових норм, правовідносин та правового статусу: а) як правовий інститут; б) як елемент змісту екологічних правовідносин; в) як елемент правового статусу суб'єктів в екологічному законодавстві [10, с. 238]. Існує ціла низка інших думок, аналіз яких дозволяє робити висновок про формування сталої концепції екологічних прав людини та громадянина, розбудови механізму їх реалізації, трансформації юридичних норм у визначену правомірну поведінку суб'єктів екологічного права, позитивного впливу загально-соціальних чинників на його систему.

Запропоновані розуміння екологічних прав мають важливе значення для вирішення певних ключових питань в контексті конституційної реформи. В юридичному сенсі правові цінності та розуміння сутності цих прав набувають ознак об'єднувального знаменника правової системи України з правовими системами інших країн-членів Ради Європи, світоглядних чинників охорони довкілля, заснованих на ідеї вирішення екологічних проблем в інтересах конкретної людини та всього людства Землі.

Література:

1. Медведєв, К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту. Дис. ... канд. юрид. наук / К. В. Медведєв. – К., 2012.
2. Анісімова, Г. В. Здійснення громадянами екологічних прав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Г. В. Анісімова. – Х., 1996.
3. Кобецька, Н. Р. Екологічні права громадян України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. Р. Кобецька. – К., 1998.
4. Васильєва, М. И. Проблемы защиты общественного интереса в экологическом праве // Гос-во и право. – 1999. – № 8.
5. Гришкевич, С. Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. Г. Гришкевич. – К., 2002.
6. Андрейцев, В. І. Екологічне право: Курс лекцій в схемах (Загальна частина). – К.: Вентурі, 1996.
7. Медведєв, К. В. Екологічні права громадян України: гарантії їх судового захисту. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук / К. В. Медведєв.
8. Бринчук, М. М. Экологическое право: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрист, 2005.
9. Дубовик, О. Л. Экологическое право: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006.
10. Голиченков, А. К. Экологические права и обязанности в их новейшем понимании // Актуальные проблемы теории права и государства и экологического права: Сборник научных статей. – Вып. 2. – М.: Юрид. ин-тут МГУ ИС, 2000.

ЩОДО ПРАВОВИХ ЗАСАД ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ

Бобкова А.Г.,

доктор юридичних наук, професор,

академік НАПрН,

декан юридичного факультету

Донецького національного університету

Згідно зі Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», якою визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, за вектором розвитку Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями, для чого необхідно забезпечити стійке зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створити сприятливі умови для ведення господарської діяльності. За вектором безпеки заплановано приділити увагу безпеці життя та здоров'я людини, що неможливо без безпечного стану довкілля і доступу до якісної питної води, безпечних харчових продуктів та промислових товарів [1].

Зазначені завдання цілком співпадають з метою впровадження та розвитку екологічного підприємництва як інноваційної діяльності суб'єктів господарювання з виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного (екологічного) призначення, спрямованої на забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, підвищення рівня охорони навколишнього середовища з метою отримання